

lomki, citati Iz mojega »razglednika« ter komentiran izbor pisem Ivana Moleka in Etbina Kristana — Zgovorna pisma. In naposled je avtorica v tekstu Iz življenja Franka Sakserja spregovorila o ustanovitelju Glasa naroda v New Yorku, o njegovem življenju in delu med ameriškimi Slovenci. Čeprav se osebno nista poznala, je njegovo kulturno poslanstvo prikazano bolj intimno kot zunanje opisno.

Moja ameriška leta so tehten dokument o življenju in aktivnostih ameriških Slovencev za ohranitev nacionalne in etnične samobitnosti. Avtorica, ki je kot dvajsetletno dekle zapustila rodno Primorsko in odšla na negotovo pot v Pennsylvanijo, se je takoj vključila v tamkajšnje kulturno in družbeno življenje. Gospodarska kriza je njo in moža preselila v New York, kjer sta ostala štiri desetletja. Ana Praček-Krasna je našla smisel svojega življenja v kulturnem in novinarskem delu ter v delavskem gibanju. Ni bila zgolj časnikarka v ozkem smislu, marveč tudi urednica, organizatorica in lastnica časopisa, pa tudi politična govornica in pisateljica. Njena življenjska pot je pogrnala korenine ob delavskem življenju, ali natančneje — ob življenju priseljenih delavcev. Vseskozi pa je ohranila svojo narodnostno in jezikovno identiteto ter stike s staro domovino, kar ji je nalagalo dodatne preizkušnje in napore. In kaj je sedaj bolj logično kot to, kar je avtorica Mojih ameriških let pripravila v zadnjem času (izbrala, da bi se ohranilo) bogato gradivo o premalo znanih (zlasti med mladimi) prizadevanjih slovenskih izseljencev za ohranitev fizičnega in narodnostnega obstoja.

Marijan Zlobec

PESNIŠKO DELO IZJEMNIH ČLOVEŠKIH RAZSEŽNOSTI

S kratkimi ocenami, kakršne pišem, ne morem vselej ustrezno predstaviti

tista pesniška dela, ki jih spoznam za izjemen izraz človekovega ustvarjalnega duha. Poezija je potisnjena na rob splošne pomembnosti, ker je njenih bralcev malo, in ji v javnosti zadošča le najmanjša pozornost; daljšo razpravo o kaki pesniški zbirki je težko uveljaviti — tega je kriva miselnost, da je razlaga poezije ideološki predsodek in zgolj osebni, torej objektivno neveljavni pogled na poezijo; hkrati so tudi mnogi sodobni pesniki sami razveljavili pesniške vrednote, v tej zmedbi pa so tisti, ki so predvsem samo opazovali pojave in jih označevali z raznimi imeni in ki niso samostojno razsojali stvarnosti teh pojavov, prepustili svoje mnenje in odgovornost obstoječim tokovom. Takšni kritiški nemorali nasprotujem. Drzнем si torej vzeti v zaščito pesniško delo Valentina Cundriča, posebej njegovo zadnjo, osmo zbirko »Vrči, zajetje luči in teme«, ki po mojem mnenju in mojih literarnih izkušnjah sodi med najboljše dela današnje slovenske besedne umetnosti. To trditev želim dokazati; zbirka sicer ne potrebuje obrambe pred kakim napadom, želim samo globlje osvetliti njeno izpoved, da bi jo razumeli in sprejeli kot javno vrednoto in dragocenost v človekovi notranjosti.

Ta zbirka je ezoterična poezija (kakor n. pr. Eliotova, Yeatsova, Baudelairova . . .); posvečena je globljim doživetjem, ki jim odprejo svoje čute in svoje dojemanje redki posamezniki, toda ravno pesniška izpoved sporoča te izjemne izkušnje drugim in olajšuje mišljenje, čutenje in spoznanja v tem duševnem območju. Tako resnično raziskuje »človeku neznane dežele«, vendar se pesnik ni vdal razvadi modernih piscev, ki raziskujejo jezik in lovijo možnosti presenetljivih besednih kombinacij. V Cundričevih »Vrčih . . .« stopimo prek praga zavesti, pojmov in predstav sodobnega pogleda na svet, ki je posledica znanstvenega mišljenja, njegovih čutno oprijemljivih dokazovanj, domiselnih postavk in ekspe-

rimentov; raziskujemo človekov notranji svet, pri čemer čutno oprijemljivost ustrezno nadomestimo z izkušnjo duševnega doživljanja, v katerega ne dvomimo, kakor ne dvomimo o stvareh. Pesnik skuša raziskana spoznanja primereno izreči. *Jezik in predstavniki sveta mora torej obvladati*; brez jezikovne in kulturne izobrazbe ne more pravilno ponazoriti spoznanj notranjega dogajanja ter ga predstaviti našim mislim. Valentin Cundrič je v tem pogledu erudit; njegovo znanje dopolnjuje pesniško inspiracijo in narobe. Njegovo poglobljanje razširja pogled v zavest in v neznan notranji svet, medtem ko pesnikiraziskovalci jezika sestavljajo besedne zveze brez vpogleda v spoznanja, ki opravičujejo rabo besed in silijo človeka k izpovedi. Če torej pozorno sledimo Cundričevim pesniškim vrsticam ter mislimo in notranje gledamo njihove *misli, podobe in dejanja*, ne stojimo pred nerazumnim kaosom, temveč doživljamo svet v pesnikovem lastnem stališču. Tudi to lastnost je moderno jezikovno kombiniranje in analiziranje zanemarilo (zaradi česar se je tudi posušilo). Cundrič razodeva svoj nazor, vendar se tega ne loteva teoretsko in povedno (kot v prozi), ampak ga z besedami prispodablja, tako da ga moramo zaslutiti, se zamisliti v te slutnje in jih spoznati. Pri mnogih sodobnikih se preprosto zapletemo v brezizhoden labirint, ki ga pisci namenoma puščajo nerazrešenega, češ da je ravno ta nerazumnost čista, zgolj estetska in umetniška kvaliteta, ki ji idejno in spoznavno ne moremo doživljati.

Izrazito ezoteričen je prav Cundričev nazor, njegov pogled na svet, življenje in človeka. Toda skrivnost tega nazora ni zakrita in nespoznavna ali docela nerazumna uganka, le misliti je nisimo vajeni. Uvaja nas v stanje zavesti, kjer običajno verjamemo, da zavesti ni in da je vsako osveščanje tam izmislek. Že v prvi pesmi, Bivalni prag, se pesnik postavi med bivanje in nebivanje, torej

med življenje in smrt. Vendar pa tu ne gre za vprašanje biti ali izničiti se, za samoohranitev in biološki boj za obstanek, temveč za poseben mir, neobremenjenost z življenjem, tako da lahko zavest zapuščča intelektualne oblike in se staplja s pojavi intuicije. Tu sama duševna sila s svojimi značilnostmi deluje kot neuničljiva energija in se oblikuje po zakonitostih življenja; tako tvori izjemne slike modrosti, ki jih pesnik razbere iz doživljajev v tem stanju in z njimi ustvarja pesem. Njegovo telo, fizična stvarnost, je, zatrjuje pesnik, le dom, v katerega se naseljuje ta pesniška tvornost. Pesnik je priča te izkušnje, ki jo izpoveduje, kakor jo občuti in misli. Celotna pesniška zbirka je ubrana po tem stališču, ki je temeljna podoba Cundričevega pesniškega, življenjskega in svetovnega nazora; vse, kar je, je le metafora tega bivalnega praga — svet je prizor tega pesnikovega spoznanja (Soneti, Prizori iz votivnega življenja). Brž ko imamo svoj pesniški ali kakršenkoli nazor, gledamo s točke, ki skuša zajeti vse in se odpirati v vse življenje; iz kaosa nastaja kosmos, universum, in pesnik si zastavlja nalogo vključiti svoja doživetja in opažanja v samostojno, njegovi resničnosti ustrezno nastajanje sveta. Zato je njegova pesem blizu Besedi iz Geneze in poganski Veliki Materi (Egida). V točki zavesti, kjer se srečujemo s smrtjo, odkrivamo rojstvo sveta. Vzporedno s to kozmologijo prodira pesnik tudi vase. Radikalno človekovo stisko v smrti predstavlja z votlino (ki jo poznamo iz Platonove filozofije), vendar v tej ozkosti prostora vznikne širina duševne in duhovne svetlobe, v katero izgoreva človekovo bitje (Torzo). Pesniška izkušnja najde tu v človeku globljega sebe, svoj višji, tako imenovani eterični jaz, ki se v zavesti pojavlja kot sij lastnega vzora, h kateremu organsko teži zlasti umetniško občutljiva osebnost. Pesnik spregovori o Jelengarju, pravljicnem, mitičnem, skrivnostnem človeku, ki je

kot soha model našim običajnim, zunanjim likom (Vrči). V isti pomenski zvezi govori tudi o skrivnostnem somračniku (Sphingida). Seveda je to mogoče izkusiti le na pragu smrti. Ker pa nam smrt pomeni izničenje, je nenehno življenje v to stanje povezano s strahom. Bojazen pred ničnostjo, pravzaprav pred neznanim v globinah človekove notranjosti, zapleta vprašanja pred bistvom in smislom človekovega življenja (Angelski kvartet). Življenje nenehno preobražamo v stanje smrti, ki ni le hipni doživljaj, temveč stalna zavest v pesnikovi izkušnji (Kvartet za Marijo Magdaleno, Epitaf). Zato tu življenje ni nesmiselno, ampak postaja ravno s poezijo in notranjo preobrazbo, katarzo, plod zavesti, ki preide rob življenja in smrti. Tu se pesniku odpira svet, ki eterično svetlika s svojimi notranjimi silami kot skrivnostna preproga in podlaga življenja. Tu se godi nekaj bistvenega, kar kot življenjska moč vzdržuje vidni, fizično zaznavni svet. Sočasno obstajata dva svetova, ki sta drug drugemu metafora, vizija, in kjer je lepota, ki prihaja iz drugega in pesniško bistvenega, sila, ki slika podoba prvega. To izjemno moč in širino zavesti izkuša pesnik v svoji samoti, vendar je zanj odrešujoča (Sibilin kvartet).

Ta nenavadni svet je po pričevanju pesnika resničen in logičen, torej ni izmislek ali slepa domišljija, temveč izkušnja v težki bolezni, za katero trpi avtor te pesniške zbirke. Valentin Cun-

drič *objektivno* spoznava, da je človek vrč, v katerega zajema luč in temo. Drži se torej *moralne domišljije*, torej misli, ki jih vodi pesnikov lastni etos o občutkih, doživetjih in izkušnjah. Zato kljub dvomom, ki nas obidejo ob takšni predstavitvi sveta, moramo vsaj verjeti, da jo je pesnik izkusil in doumel. Vsi veliki pesniški miti govorijo o tej temi (Orfej, Dantejeva Božanska komedija, knjiga smrti egipčanskega Hermesa Trismegista — Thota, Ep o Gilgamešu itd.). Ali smo to témo danes preživeli? Če o njej živo priča Cudričeva pesniška zbirka, si lahko mislimo, da bistva pesništva ne morejo prekriti trenutne spremembe v času in da ta velika tradicija hote ali nehote tli naprej v samem človeškem bistvu. »Vrče, zajetje luči in teme« sta najprej zavrnili dve založbi, šele tretja ji je odprla pot v javnost. Ali v današnjem, s smrtjo in ničnostjo zamejenem svetu takšna izkušnja ne bi smela biti verjetna in pesniško tvorna? Zato ta spis skuša zagovarjati tudi poezijo nasploh. Takšna poezija, kot je Cudričeva, ustvarja objektivne predstave človekove notranjosti in je tvorna zato, ker gradi izkušnjo mnogim nedoumljive človeške razsežnosti. Širina človeškosti pa je družbeno tvorna, saj si ne moremo misliti družbenega napredka samo v njeni institucionalni graditvi, če se ob tem ne zavemo duhovne vsebine človeka.

Samo Simčič